

Protocol rouw en verliesbegeleiding Kindcentrum De Plataan

waarom kan iemand
zo onmisbaar
plots verdwijnen?
waarschijnlijk
omdat er
nieuwe lichtjes
nodig zijn om
op ons te schijnen

Inhoudsopgave

1. Voorwoord.	Blz. 3
2. Samenstelling van het crisisteam.	Blz. 4
3. Taken van het crisisteam.	Blz. 6
4. Het bericht komt binnen.	Blz. 9
5. Crisisteam informeert de volgende geledingen en/of personen.	Blz. 10
6. Overlijden van een leerling.	Blz. 12
7. Overlijden van een leerkracht of medewerker.	Blz. 14
8. Overlijden van een ouder.	Blz. 16
9. Herinneringsplek en afscheidsviering.	Blz. 18
10. Contacten met nabestaanden.	Blz. 20
11. Bezoek aan de uitvaart.	Blz. 21
12. Nazorg.	Blz. 23
13. Rouw in andere culturen.	Blz. 25
14. Ernstig ziek kind.	Blz. 28
15. Kinderen en echtscheiding.	Blz. 29
16. Inhoud van de kist	Blz. 34
17. Voorbeeldbrieven	Blz. 36

Voorwoord

Een onverwacht sterfgeval doet zich, gelukkig, maar zelden voor binnen een school. Als het zich voordoet, is het een gebeurtenis die het hele Kindcentrum raakt.

Om te voorkomen dat door de plotselinge dood van een leerling, leerkracht, medewerker of ouder ernstige problemen bij anderen worden opgeroepen, is het van belang dat een school tactvol, snel en weloverwogen reageert.

Om medewerkers te ondersteunen bij een plotselinge dood van een leerling, leerkracht, medewerker of ouder is dit protocol opgesteld.

Het protocol bevat onder meer een stappenplan, achtergrondinformatie, verwijzingen, gesprekstips, aandachtspunten voor het verwerkingsproces en standaardbrieven.

Het protocol en de materialen hebben als doel directie en medewerkers een zeker houvast te bieden wanneer het Kindcentrum te maken krijgt met een sterfgeval.

Dit protocol kan ook dienen om als team al vooraf stil te staan, onderlinge afspraken te maken en vast te leggen voor het geval zich een plotseling sterfgeval voordoet. Het protocol kan eenvoudig omgebogen worden naar de specifieke situatie.

Dit protocol is niet bedoeld ter vervanging van de directe contacten.

1 Samenstelling van het crisisteam

	Naam:	Telefoonnummer:	Mailadres:
Crisiscoördinator:	Directeur: Annemarie van Aken		annemarievanaken@skobos.nl
Teamlid 1:	MT Corina de Bont		corinadebont@skobos.nl
Teamlid 2:	MT/Ib-er : Monique van Ooyen		moniquevanooijen@skobos.nl
Teamlid 3:	Betreffende leerkracht		

Taken van het crisisteam:

- Verificatie van het bericht
- Nagaan of iedereen op school is die er moet zijn
- Informeren van de betrokkenen
- Op gang brengen van de hulpverlening
- Nagaan van de gegevens van de overledene
- Contact zoeken met nabestaanden
- Zorgen voor informatie over het gebeurde
- Zorgen voor telefonische bereikbaarheid
- Zorgen voor geheimhouding van het bericht tot nader order
- Opvang van leerlingen en leerkrachten
- Opvang van degene die de boodschap komt brengen
- Contacten met de boodschapper
- Contacten met ouders
- Begeleiding tussen overlijden en uitvaart
- Nazorg van de betrokkenen
- Nagaan wie er ingelicht moeten worden
- Invullen van de gegevens voor de crisismap

Verificatie van het bericht

Heel belangrijk is het verifiëren van het bericht en controleren van alle informatie voordat alle volwassenen en kinderen op school worden ingelicht.

Contact zoeken met nabestaanden

In geval van een overlijden op school wordt contact opgenomen met nabestaanden, eventueel samen met politie, huisarts of een andere dienst.

Opvang van leerlingen en leerkrachten.

Het is belangrijk zich direct op de hoogte te stellen van het welbevinden van het kind/de leerkracht/collega die direct betrokken is.

Opvang van degene die de boodschap komt brengen.

Indien de boodschap persoonlijk wordt gebracht: probeer met hem/haar in een aparte kamer te gaan zitten.

Invullen van de gegevens in de crisismap.

Het crisisteam controleert regelmatig alle formulieren in de crisismap en ziet toe op alle gemaakte afspraken en informatie

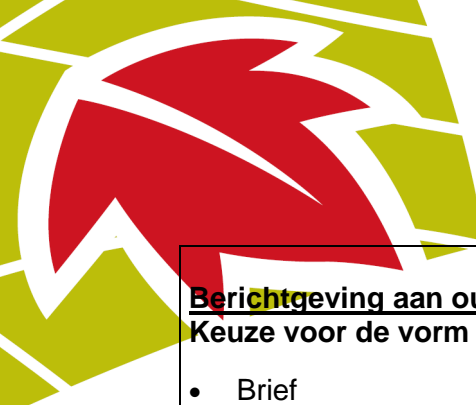
2 Taken van het crisisteam

Datum:

Betreft:

Taakomschrijving	2 naam	3 ✓
Zorgtaken:		
Verificatie van het bericht	Annemarie van Aken	
Zorgen voor informatie over het gebeurde	Annemarie van Aken	
Zorgen voor telefonische bereikbaarheid	Annemarie van Aken	
Zorgen voor geheimhouding van het bericht tot nader order	Hele team	
Nagaan of iedereen, die er moet zijn, op school is	Annemarie van Aken	
Begeleiding tussen overlijden en uitvaart	Crisisteam	
Nazorg van de betrokkenen	Crisisteam	
Op gang brengen van de hulpverlening	Crisisteam	
Invulling van de crisismap	Crisisteam	
Opvang van leerlingen	Hele team	
Opvang van leerkrachten/collega's	Hele team	

Externe contacten:		
Contact met de nabestaanden	Eerste instantie directeur, daarna overleg met nabestaande.	
<p><u>Contacten met nabestaanden</u></p> <p>Het eerste bezoek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neem nog dezelfde dag contact op. • Maak een afspraak voor een huisbezoek. • Ga samen met iemand van de schoolleiding. • Een eerste bezoek is meestal alleen een uitwisseling van gevoelens. • Vraag om een tweede bezoek om afspraken te maken. <p>Het tweede bezoek:</p> <p>Overleg met de nabestaanden de te nemen stappen, zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bezoekmogelijkheden van leerlingen/collega's • Het plaatsen van een rouwadvertentie; • Afscheid nemen van de overledenen • Bijdragen aan de uitvaart; • Bijwonen van de uitvaart; • Afscheidsviering op school. <p>Het vervolg:</p> <p>Besprek samen de wenselijkheid en vormen van verder contact in de toekomst</p>		
Contact met alle ouders	Annemarie van Aken	

Berichtgeving aan ouders

Keuze voor de vorm van berichtgeving:

- Brief
- Telefonisch contact;
- E-mail

Kiezen welke informatie gegeven wordt:

- Aankondiging gebeurtenis
- Contactpersonen op school die bereikbaar zijn voor de ouders
- Organisatorische (rooster-) aanpassingen
- Zorg voor de kinderen op school
- Regels over aanwezigheid
- Rouwbezoek en aanwezigheid tijdens de uitvaart
- Wensen van de nabestaanden
- Afscheids-/herinneringsviering op school
- Nazorg voor de kinderen

Contact met de boodschapper	Eerste instantie directeur, daarna overleg met de boodschapper.	
Interne contacten:		
Contacten met SKOBOS	Annemarie van Aken	
Contact met de groepsleerkracht	Annemarie van Aken	
Contact met de rest van het team (OP + OOP !)	Annemarie van Aken	
Informatie:		
Nagaan wie er ingelicht moeten worden	Crisisteam	
Informatie naar de kinderen	Crisisteam	
Informatie naar de leerkrachten/collega's	Crisisteam	
Informatie naar SKOBOS	Annemarie van Aken	
Informatie naar de ouders	Crisisteam	

Aantekeningen:

3 Het bericht komt binnen

Datum:

Betreft:

Naam ontvanger bericht	
Naam berichtgever	
Datum en tijdstip van ontvangst	
Toedracht en/of omstandigheden	Wat?
	Waar?
	Hoe?

Aantekeningen:

4 Crisisteam informeert de volgende geledingen en/of personen

Datum:

Betreft:

Naam te informeren persoon	Naam van degene die deze taak uitvoert	Gereed ✓
Directieleden		
Annemarie van Aken		
Mt-leden		
Annemarie van Aken		
Monique van Ooijen		
Corina de Bont		
Internbegeleider		
Monique van Ooijen		
Leerkrachten		
Britt Neggers		
Stijntje Markgraaf		
Tanja van de Wiel		
Bertine van Esch		
Linda de Greef		
Judie van Kollenburg		
Corina de Bont		
Sanne van den Biggelaar		
Miranda van Kleef		
Eline van Dinter		
Lieke van Herwaarden		
Patrick Sanders		
Anneke van Dooren		

Mirèse Donkers		
Moniek Simons		
Denize van den Akker		
Marie Annick Canoy		
Stagiaires		
Ambulant + conciërge		
Conny Smits		
Martien van Gestel		
Annemarie Markgraaf (muziekdocent)		
Opvang		
Tessie Couturier		
Bovenschoolse coördinator passend onderwijs		
Wendy Robben		
Vertrouwenspersonen		
Stijntje Markgraaf		
College van bestuur SKOBOS		
Liesbeth van den Berg-Hardenbol		
Raad van Toezicht		
Via college van bestuur SKOBOS		
MR-oudergeleding		
Agnes Vugts		
Janneke Boeijen		
Desiree Vasen		
Andere geledingen /hulpverlenende instanties		
1.		
2.		
3.		

Aantekeningen:

5 Overlijden van een leerling

Datum:

Betreft:

Directe zorgtaken:	Naam zorgdrager:	✓
Mededeling aan de klas	Crisisteam	
Vervolg informatie	Crisisteam	
Organisatorische & administratieve zaken:	Naam zorgdrager:	
Als leerlingen naar huis willen, moet er nagegaan worden of er huiselijke opvang is en of de ouders/verzorgers op de hoogte zijn van het gebeurde. Ook moet er nagegaan worden hoe ze naar huis gaan, worden ze opgehaald of gaan ze alleen etc.	Crisisteam	
Nagaan welke activiteiten er voor de komende dagen gepland staan op school. Het is mogelijk dat er bepaalde activiteiten moeten worden afgelast/uitgesteld.	Crisisteam	
Nagaan wat er op school nog aanwezig is van het overleden kind. Dit zijn voor ouders waardevolle zaken. Ze moeten zeker niet meegegeven worden aan broertjes en zusjes.	Crisisteam	
Overige zaken:		

Overlijden van een leerling

Indien mogelijk, stel dan een tweede leerkracht vrij die betrokken is bij de groep en bij wie de kinderen zich veilig voelen en die als maatje kan fungeren voor de groepsleerkracht. Zorg voor een snelle overbrenging van materialen zoals verwerkingsboeken, prentenboeken etc. naar de betrokken groep. Zodra de eerste emoties en de eerste opvang voorbij zijn, stelt iemand van het crisisteam zich op de hoogte van de gang van zaken in de groep.

De leerkrachten bereiden zich voor op het gesprek met hun klas/groep.

- Zorg ervoor dat de sfeer zo is dat iedereen kan zeggen wat hij wil. Steun elkaar.
- Probeer de opvang in het eigen lokaal te laten plaatsvinden. Zorg er wel dat er een ruimte is waar leerlingen naar toe kunnen die erg overstuur zijn.
- Denk eraan dat dit verdrietige nieuws eerdere verlieservaringen weer kan oproepen
- Zorg ervoor werkvormen bij de hand te hebben die verwerking stimuleren.
- Bereid je goed voor op wat je gaat zeggen en ook op de te verwachten reacties.

De mededeling:

- Begin met een inleidende zin.
- Vertel het hoe, waar en wanneer van de gebeurtenis. Breng het bericht zonder er omheen te draaien.
- Geef om te beginnen alleen de noodzakelijke informatie.
- Neem tijd voor emoties.

Wanneer eerste emoties minder worden en de kinderen vragen hoe het verder moet, kun je vervolg informatie geven.

- Vertel hoe het contact met de familie verloopt.
- Geef uitleg over gevoelens van verdriet die bij iedereen anders zijn. De een huilt, de ander niet.
- Vertel bij wie de leerlingen terecht kunnen, als ze met iemand willen praten.
- Vertel de kinderen wat het programma op school de komende dagen zal zijn.
- Uitleg over rouwbezoek en over de uitvaart kan beter in een later stadium.

Groepsactiviteiten:

Er kunnen gesprekken plaatsvinden aan de hand van trefwoorden, zoals bang, verdrietig, niet schuldig, angst, opgelucht. Kinderen leren daardoor beter gevoelens te begrijpen, erover te praten.

Ook is het wellicht verhelderend om hun eigen emoties wat in te delen/een plaats te geven. In de groepen kan de eerste dagen wat extra getekend worden en aan handenarbeid gedaan.

Laat echter kinderen die graag overgaan tot de orde van de dag: 'Wanneer gaan we nou weer gewoon doen?' hiertoe de gelegenheid krijgen.

6 Overlijden van een leerkracht of medewerker.

Datum:

Betreft:

Directe zorgtaken:	Naam zorgdrager:	✓
Mededeling aan de klas	Annemarie van Aken	
Vervolg informatie	Annemarie van Aken	
Organisatorische & administratieve zaken:	Naam zorgdrager:	
Als leerlingen naar huis willen, moet er nagegaan worden of er huiselijke opvang is en of de ouders/verzorgers op de hoogte zijn van het gebeurde.	Crisisteam	
Nagaan welke activiteiten er voor de komende dagen gepland staan op school. Het is mogelijk dat er bepaalde activiteiten moeten worden afgelast/uitgesteld.	Crisisteam	
Nagaan welke persoonlijke zaken van de overleden leerkracht nog aanwezig zijn op school. Daarbij kan na enige tijd met de nabestaanden worden afgesproken deze zaken te komen brengen.	Crisisteam	
Overige zaken: overleg met college van bestuur over het informeren van collega's andere scholen van SKOBOS.	Annemarie van Aken	

Overlijden van een leerkracht of medewerker.

Indien mogelijk, stel dan een tweede leerkracht vrij die betrokken is bij de groep en bij wie de kinderen zich veilig voelen en die als maatje kan fungeren voor de groepsleerkracht. Zorg voor een snelle overbrenging van materialen zoals verwerkingsboeken, prentenboeken etc. naar de betrokken groep. Zodra de eerste emoties en de eerste opvang voorbij zijn, stelt iemand van het crisisteam zich op de hoogte van de gang van zaken in de groep.

De leerkrachten bereiden zich voor op het gesprek met hun klas/groep.

- Zorg ervoor dat de sfeer zo is dat iedereen kan zeggen wat hij wil. Steun elkaar.
- Probeer de opvang in het eigen lokaal te laten plaatsvinden. Zorg er wel dat er een ruimte is waar leerlingen naar toe kunnen die erg overstuur zijn.
- Denk eraan dat dit verdrietige nieuws eerdere verlieservaringen weer kan oproepen
- Zorg ervoor werkvormen bij de hand te hebben die verwerking stimuleren.
- Bereid je goed voor op wat je gaat zeggen en ook op de te verwachten reacties.

De mededeling:

- Begin met een inleidende zin.
- Vertel het hoe, waar en wanneer van de gebeurtenis. Breng het bericht zonder er omheen te draaien.
- Geef om te beginnen alleen de noodzakelijke informatie.
- Neem tijd voor emoties.

Wanneer eerste emoties minder worden en de kinderen vragen hoe het verder moet, kun je vervolg informatie geven.

- Geef uitleg over gevoelens van verdriet die bij iedereen anders zijn. De een huilt, de ander niet.
- Vertel bij wie de leerlingen terecht kunnen, als ze met iemand willen praten.
- Vertel de kinderen wat het programma op school de komende dagen zal zijn.
- Uitleg over rouwbezoek en over de uitvaart kan beter in een later stadium.

Groepsactiviteiten:

Er kunnen gesprekken plaatsvinden aan de hand van trefwoorden, zoals bang, verdrietig, niet schuldig, angst, opgelucht. Kinderen leren daardoor beter gevoelens te begrijpen, erover te praten. Ook is het wellicht verhelderend om hun eigen emoties wat in te delen/een plaats te geven. In de groepen kan de eerste dagen wat extra getekend worden en aan handenarbeid gedaan. Laat echter kinderen die graag overgaan tot de orde van de dag: 'Wanneer gaan we nou weer gewoon doen?' hiertoe de gelegenheid krijgen.

Het team:

Het is belangrijk om goed aan alle teamleden te denken nadat het bericht op school is ontvangen. Vergeet niet de collega's die slechts enkele uren per week op school zijn. Er moet onderlinge hulp zijn bij lopende werkzaamheden, zodat het team snel bij elkaar kan komen.

7 Overlijden van een ouder

Datum:

Betreft:

Directe zorgtaken:	Naam zorgdrager:	✓
Mededeling aan de klas	Annemarie van Aken	
Vervolg informatie	Annemarie van Aken	
Organisatorische & administratieve zaken:	Naam zorgdrager:	
Als leerlingen naar huis willen, moet er nagegaan worden of er huiselijke opvang is en of de ouders/verzorgers op de hoogte zijn van het gebeurde.	Crisisteam	
Nagaan welke activiteiten er voor de komende dagen gepland staan in de groep (eventueel op school) die moeten worden afgelast/uitgesteld.	Crisisteam	
Nagaan of er een afscheidsviering op school/ in de klas moet worden gehouden en of er een gedenkhoek komt op school/ in de klas.	Crisisteam	
Overige zaken:		

Indien mogelijk, stel dan een tweede leerkracht vrij die betrokken is bij de groep en bij wie de kinderen zich veilig voelen en die als maatje kan fungeren voor de groepsleerkracht. Zorg voor een snelle overbrenging van materialen zoals verwerkingsboeken, prentenboeken etc. naar de betrokken groep. Zodra de eerste emoties en de eerste opvang voorbij zijn, stelt iemand van het crisisteam zich op de hoogte van de gang van zaken in de groep.

De leerkrachten bereiden zich voor op het gesprek met hun klas/groep.

- Zorg ervoor dat de sfeer zo is dat iedereen kan zeggen wat hij wil. Steun elkaar.
- Probeer de opvang in het eigen lokaal te laten plaatsvinden. Zorg er wel dat er een ruimte is waar leerlingen naar toe kunnen die erg overstuur zijn.
- Denk eraan dat dit verdrietige nieuws eerdere verlieservaringen weer kan oproepen
- Zorg ervoor werkvormen bij de hand te hebben die verwerking stimuleren.
- Bereid je goed voor op wat je gaat zeggen en ook op de te verwachten reacties.

De mededeling:

- Begin met een inleidende zin.
- Vertel het hoe, waar en wanneer van de gebeurtenis. Breng het bericht zonder er omheen te draaien.
- Geef om te beginnen alleen de noodzakelijke informatie.
- Neem tijd voor emoties.

Wanneer eerste emoties minder worden en de kinderen vragen hoe het verder moet, kun je vervolg informatie geven.

- Geef uitleg over gevoelens van verdriet die bij iedereen anders zijn. De een huilt, de ander niet.
- Vertel bij wie de leerlingen terecht kunnen, als ze met iemand willen praten.
- Vertel de kinderen wat het programma op school de komende dagen zal zijn.
- Uitleg over rouwbezoek en over de uitvaart kan beter in een later stadium.

Groepsactiviteiten:

Er kunnen gesprekken plaatsvinden aan de hand van trefwoorden, zoals bang, verdrietig, niet schuldig, angst, opgelucht. Kinderen leren daardoor beter gevoelens te begrijpen, erover te praten. Ook is het wellicht verhelderend om hun eigen emoties wat in te delen/een plaats te geven. In de groepen kan de eerste dagen wat extra getekend worden en aan handenarbeid gedaan. Laat echter kinderen die graag overgaan tot de orde van de dag: 'Wanneer gaan we nou weer gewoon doen?' hiertoe de gelegenheid krijgen.

8 Herinneringsplek en Afscheidsviering

Datum:

Betreft:

	Naam zorgdrager
Wie is verantwoordelijk voor de coördinatie van de herinneringsplek ?	Crisisteam
Op welke locatie in school wordt de herinneringsplek ingericht?	Crisisteam

	Naam zorgdrager
Wie is verantwoordelijk voor de coördinatie van de afscheidsviering ?	Crisisteam
Wanneer wordt de afscheidsviering gehouden? <ul style="list-style-type: none"> - In welk verband wordt de afscheidsviering gehouden? (Klas, bouw, school . . .) - Worden ook nabestaanden uitgenodigd of is het alleen een schoolgebeuren? 	Crisisteam

Welke items zijn van belang voor de afscheidsviering?	Naam zorgdrager	✓
Aankleding van de ruimte	Crisisteam hieronder nader te bepalen.	
Verhaal		
Gedicht		
Gebed		
Symbool		
Ritueel		

Muziek		
Liedjes		
Anders:		
Welke items zijn van belang voor een herinneringsplek?	Naam zorgdrager	√
Nette doeken op de achtergrond		
Bloemen		
Kaarsen		
Tekeningen van kinderen		
Passende stoelen		
Kussentjes op stoelen		
Muziek op de achtergrond		
Condoleancemap voor personeel en kinderen		
Aparte condoleancemap voor ouders		
Rooster van bezoek voor de diverse groepen		
Boeken/ prentenboeken		

9 Contacten met nabestaanden

Datum:

Betreft:

Wie onderhoudt het contact met de nabestaanden?
Nader te overleggen

Aantekeningen:

10 Bezoek aan de uitvaart

Datum:

Betreft:

Wie is verantwoordelijk voor het bezoek aan de uitvaart?

Crisisteam + nader te overleggen

Functie/taak	Naam zorgdrager	√
Vervoer		
Opvang na afloop		
Koffie		
Thee		
Limonade		
Bloemen		
Spreken		
Inbreng kinderen		
Contact met begrafenisondernemer		

Aantekeningen:

Bezoek aan de uitvaart

Het kan goed zijn foto's van begraafplaats of crematorium te hebben ter voorbereiding op de uitvaart. Op die manier is die plek niet helemaal onbekend meer. De foto's kunnen op een vaste plek elk moment te bekijken zijn. Maak, na overleg met de ouders, samen met de klas bijdragen voor de dienst. Organiseer eventueel een aparte dienst op school voor de leerlingen.

- Nodig ook ouders van de andere leerlingen uit voor overleg over deelname aan de uitvaartplechtigheid.
- Overleg met de nabestaanden en neem eventueel contact op met de begrafenisondernemer voor de juiste invulling van en overzicht over de mogelijkheden.
- Spreek af wat de kinderen nog meer kunnen doen.

Als de kinderen naar de uitvaart gaan, moeten ze goed voorbereid zijn en moeten ze weten wat ze kunnen verwachten. Bereid de kinderen erop voor dat er mannen met zwarte jassen en zwarte hoge hoeden kunnen staan. Zij kunnen daarvan zo onder de indruk raken, dat de hele uitvaart aan hen voorbij gaat. Laat er eventueel een foto van zien en bespreek deze.

Zorg ervoor dat er ouders voorop lopen als de kinderen de aula in gaan of het rouwcentrum. Het is dan iets minder moeilijk voor de kinderen, vooral als ze bij de kist staan. Bespreek vooraf ook dat het niet verplicht is in de kist te kijken. Voor veel kinderen is dit de eerste keer. ***Het is belangrijk dat de ouders vlak bij hun kinderen zitten.***

Zorg ervoor dat iemand anders van de school, niet van het team, de coördinatie op zich neemt van het vervoer naar en van begraafplaats/crematorium en van de gang van zaken na de uitvaart. Dit moet iemand zijn die bekend is bij de kinderen en die hun vertrouwen geniet. Dit is een grote verlichting voor het team.

Vang de leerlingen na de uitvaart op om na te praten en hun de kans te geven hun emoties te uiten. Ga na de plechtigheid terug naar school en sluit daar de dag met leerlingen en ouders af. Dan is ook nog een bezoek mogelijk aan de herinneringsplek. Houd rekening met cultuurverschillen bij uitvaarten.

11 Nazorg

Datum:

Betreft:

Taken nazorg	Naam zorgdrager	✓
Navraag (bij groepsleerkracht) naar activiteiten om het rouwproces te bevorderen	Crisisteam	
Navraag (bij groepsleerkracht) naar signalen van kinderen die moeite hebben met de verwerking	Crisisteam	
Attenderen (van de groepsleerkracht) op: verjaardag van de overledene, sterfdag van de overledene, Vaderdag, Moederdag, etc.	Crisisteam	
Aandacht voor speciale gebeurtenissen in de groep zoals het einde van het schooljaar/ afscheid school	Crisisteam	

Aantekeningen:

Nazorg van de betrokkenen:

Het is niet waar dat na de uitvaart het leven van alledag gewoon verder gaat. Juist in de eerste maanden kan de confrontatie met het verlies en het verdriet toenemen. De eerste 'opwinding' is weg en nu wordt het moeilijk.

- In overleg met de direct betrokkenen moet er eventueel op school een plekje blijven voor de overledene, maar de leerlingen moeten ook weten dat het leven doorgaat.
- Probeer de dag na de uitvaart weer te beginnen met de lessen.
- Organiseer gerichte activiteiten om het rouwproces te bevorderen, zoals schrijven, tekenen en werken met gevoelens.
- Houd oog voor signalen van kinderen die het moeilijk hebben. Bij sommige kinderen komt het verdriet pas na maanden.
- Let op kinderen die al eerder een verlies hebben geleden.
- Als kinderen veel moeite hebben met de verwerking, zorg dan voor individuele begeleiding.
- Sta af en toe stil bij herinneringen. Besteed aandacht aan speciale dagen, zoals de verjaardag en de sterfdag.
- Denk op die speciale dagen ook aan de ouders en broertjes en zusjes.
- Heb oog voor moeilijke momenten van de ouders van de overledene. Dit zijn vooral de dagen waarop er op school iets bijzonders aan de hand is.
- Rond aan het eind van het schooljaar iets af met de klas/groep van de overledene.
- Blijf attent op de broertjes en zusjes van het overleden kind.
- Het is erg belangrijk om ook later interesse en betrokkenheid te blijven tonen aan nabestaanden en direct betrokkenen.
- Een telefoontje, een bezoekje doet wonderen.
- Als een overlijden heeft plaatsgevonden in groep 7/8, kunnen zich moeilijke momenten voordoen bij het afscheid van school. Houd daar rekening mee.

12 Rouw in andere culturen

Wanneer kinderen en jongeren te maken krijgen met een uitvaart van iemand met een andere religieuze of culturele achtergrond is het van belang hen zo goed mogelijk te informeren. Bijvoorbeeld wanneer het kind of de jongere geen religieuze opvoeding heeft gehad en hij moet naar een joodse of katholieke uitvaart of naar een dienst in de gereformeerde kerk, wanneer het Marokkaanse klasgenootje sterft of wanneer de Hindoestaanse vader van een vriendje overlijdt.

Op dat moment kun je kinderen en jongeren pas goed informeren wanneer je zelf de achtergronden weet van de religieuze of culturele rituelen. Maar vaak is er sprake van verschillen binnen een religie of cultuur. Of men houdt zich niet aan alle traditionele voorschriften maar wordt de traditie geïntegreerd met moderne westerse opvattingen. Ook wanneer je goed geïnformeerd bent over de gewoontes en culturele achtergronden kun je beter navragen hoe het afscheid precies zal verlopen. Anders kom je toch voor verrassingen te staan.

Bij sommige culturen zijn klaagvrouwen aanwezig die het afscheid een dramatisch effect geven waar kinderen van kunnen schrikken. Weer andere culturen maken er een soort feest van waar gezongen en gedanst wordt. Bij sommigen staat eten centraal en wordt ook voedsel meegegeven aan de doden.

Hieronder een paar, veel voorkomende, rituelen.

Christelijke godsdiensten

Bij katholieken is het afscheid vormgegeven in een requiemmis, waarbij wijwater en wierook een belangrijke rol spelen bij de absoute. Men collecteert, ten behoeve van de kerk of om missen op te dragen aan de overledene. De avond voor de uitvaart houdt men meestal een avondwake. Tijdens de dienst wordt een gedachtenisprentje uitgedeeld met een afscheidstekst of een tekst ter overweging. Bloemen zijn meestal in overdaad aanwezig.

Bij protestanten is de uitvaartdienst veel soberder en traditioneel horen er ook geen bloemen bij. Dit is overigens bij veel gemeentes sterk aan het veranderen.

Joodse uitvaarten

Joodse uitvaarten vinden zo mogelijk binnen 36 uur na het overlijden plaats. De dode wordt begraven in een kist van ongeschaafde en onbewerkte vurenhouten planken. In de kist gaat wat aarde uit Israël mee. Meestal ontbreken de bloemen. Op weg naar het graf houdt de stoet driemaal halt om te laten zien dat er geen haast is. Nadat de kist in het graf is gezonken, maken de nabestaanden een scheur in hun kleren als teken van rouw.

Na de uitvaart volgen voor de direct nabestaanden zeven dagen rouw, het sjiwwe zitten. Men blijft thuis, de mannen scheren zich niet en men wordt verzorgd door anderen die bijvoorbeeld eten komen brengen.

Hindoestaanse uitvaarten

Hindoestanen kiezen vrijwel altijd voor een crematie omdat dat voor het lichaam de snelste manier is om terug te keren tot de bron. Meestal worden Hindoestaanse afscheidsdiensten in het crematorium aan het einde van de dag gepland omdat het er wat anders aan toe gaat dan men gewend is bij andere plechtigheden.

Naast allerlei andere emoties krijgt ook vreugde een plek omdat de crematie de bevrijding van de ziel betekent. De dienst wordt geleid door de Pandit, de Hindoestaanse geestelijke die mantra's en gebeden opzegt, wierook brandt en rijstballetjes offert.

De kist met de overledene is open. De zonen staan aan het hoofdeinde, de oudste zoon is kaalgeschoren. De stoet aanwezigen loopt langs de kist en legt er bloemen of bloemblaadjes in. Enkele mannelijke familieleden gaan mee naar de oven om de verbranding mee te maken.

Op de dertiende dag eindigt de eerste rouw met een plechtigheid.

Surinaamse creolen

Bij de Surinaamse creolen neemt de lijkbewassing een belangrijke plek in.

In besloten kring worden reinigings- en zuiveringsrituelen uitgevoerd. Er wordt gezongen, gedanst en gebeden en de dode wordt gebalsemd.

Na drie dagen komt iedereen bijeen voor het rouwbeklag waarbij gedanst, gezongen, gegeten en gebeden wordt. Na de begrafenis is er weer rouwbeklag en na veertig dagen opnieuw.

Bij deze 'Banja pree' gaat het er feestelijk aan toe omdat de rouwperiode afgesloten wordt.

Moslims

Bij het overlijden van Moslims krijgt men te maken met veel rituele voorschriften.

Reinheid neemt daarbij een belangrijke plaats in. Na het overlijden volgen rituele wassingen die alleen uitgevoerd mogen worden door mensen die alle voorschriften kennen. Mannen worden door mannen, vrouwen door vrouwen verzorgd.

De dode wordt in een laken of in witte doeken gehuld en besprenkeld met reukwater.

Moslims worden vaak in het land van herkomst begraven of op een islamitische begraafplaats in Nederland. Volgens voorschrift moet dit binnen 24 uur gebeuren.

De Nederlandse wet kent echter een termijn van 36 uur, alhoewel hier ontheffing op verleend kan worden. Het lichaam wordt in een linnen doek, zonder kist, begraven, op de rechterzij, met het gezicht naar het zuidoosten, richting Mekka.

Boven het hoofd wordt met plankjes een afdakje gemaakt zodat het hoofd niet direct met aarde bedekt wordt. Veel moslims maken geen bezwaar tegen een kist maar kiezen dan liefst een hogere, zodat de dode op de rechterzij kan liggen. Na de begrafenis volgt een rouwperiode van veertig dagen die feestelijk afgesloten wordt.

De rol van voedsel.

Sommige culturen hebben in hun rituelen nadrukkelijk voedsel opgenomen. Zoals de Hindoestanen maar ook zigeuners. Zigeuners leggen op de graven eten, drinken of sigaretten neer. Hoewel dat voor de dode bestemd is, mag iedereen die het graf bezoekt er ook van nemen. Ook krijgt de dode in de kist allerlei zaken mee voor de laatste reis zoals geld en sieraden. Ook Chinese bevolkingsgroepen kennen dergelijke tradities. Bij Nederlandse bevolkingsgroepen is een koffietafel of koffie met cake gebruikelijk.

13 Ernstig ziek kind

School kan het bericht ontvangen dat een kind ernstig (ongeneeslijk) ziek is.

Dit kan ook een broer of zus zijn.

Ook zieke kinderen willen vaak nog naar school komen en hun leven zo normaal mogelijk voortzetten.

Goede communicatie met ouders is hierbij belangrijk. Ook de eventuele broers en zussen van worden erbij betrokken.

Ouders hebben de regie over hoeveel informatie aan de broers en zussen wordt gegeven over de ziekte.

Het is belangrijk om voor de ouders een contactpersoon aan te stellen binnen het team voor de afstemming van de informatie tussen ouders en team.

Belangrijke punten:

- Welke informatie hebben de ouders van de arts gekregen en hoe gaan zij hier mee om?
- Hoe gaat de school om met deze vertrouwelijke informatie?
- Hoe is de belevingswereld binnen het gezin?
- Wat hebben de arts en/of ouders aan het zieke kind verteld?
- In hoeverre mag er door de leerkrachten met het kind over de ziekte gecommuniceerd worden (soms worden er tijdens schooltijd vragen gesteld, die een kind thuis niet stelt)
- Wat weten broers en zussen van de ziekte en hoe gaan zij hiermee om?
- Wat mag er aan het team verteld worden?
- Wat mag er aan andere kinderen in de groep en hun ouders verteld worden?
- Op welke wijze worden alle betrokken geïnformeerd?
- Wat wordt er verteld en hoe: mail/brief/informatieavond?
- Welke verwachtingen hebben ouders van de school?

14 Kinderen en echtscheiding

Dit protocol is geschreven om ouders en leerkrachten een handreiking te geven, in het omgaan met de gevolgen van een echtscheidingssituatie.

Een echtscheiding bespreekbaar maken, is de eerste stap om het belang van het kind veilig te kunnen stellen.

De ideale situatie is immers een goede samenwerking tussen ouders, kind en de school.

School heeft de belangen van het kind te behartigen, zonder zich te mengen in de daadwerkelijke situatie tussen de scheidende ouders. School heeft een zelfstandige informatieplicht ten opzichte van de beide ouders van het kind.

In het geval dat er sprake is van een scheiding, willen we als school beide ouders informeren. Schriftelijke informatie gaat in ieder geval naar de verzorgende ouder van het kind. In de meeste gevallen gaat via deze ouder de informatie door naar de “niet verzorgende ouder”. Mochten die omstandigheden niet het geval zijn, kan de niet verzorgende ouder contact opnemen met de school om afspraken te maken over hoe de informatiestroom geregeld wordt. We zullen de niet verzorgende ouder van informatie voorzien tenzij er wettelijke regelingen zijn die dit niet toestaan.

Ouderlijk gezag

Er bestaan nog steeds misverstanden over de regelgeving en kennis over echtscheiding. Een aantal belangrijke termen rondom ouderlijk gezag worden hieronder toegelicht.

Wie zijn de ouders van het kind?

Er wordt over ouders gesproken die volgens de wet de vader of moeder zijn. Meestal zijn dat de biologische ouders. Dit geldt niet altijd in de ogen van de wet.

Moeder is:

- De vrouw uit wie het kind geboren is
- De vrouw die het kind heeft geadopteerd

Vader is:

- De echtgenoot van de moeder op het moment dat het kind geboren wordt (tenzij vaderschap wordt ontkend)
- De man die het kind heeft erkend of geadopteerd.
- De man wiens vaderschap door de rechter is vastgesteld.
- De man die het kind heeft geadopteerd.

Niet ouder:

- Een “niet-ouder” is de partner van één van de ouders.

Wat houdt ouderlijk gezag in?

In Nederland staan alle kinderen onder de 18 jaar onder gezag. Ouders hebben vaak gezamenlijk gezag. Dit noemen wij ouderlijk gezag. In geval van scheiding behouden beide ouders gezamenlijk gezag, tenzij een rechter dit anders heeft bepaald.

In dat geval heeft één ouder het gezag. Alleen in die gevallen waarin geen van de ouders het gezag kan uitoefenen, bijvoorbeeld omdat ze beiden zijn overleden of omdat de rechter het gezag bij de ouders heeft weggehaald, oefent een ander dan een ouder het gezag uit. Deze persoon wordt de voogd genoemd.

Wat houdt een echtscheiding in?

Dat twee mensen die getrouwd waren, besloten hebben hun huwelijk te beëindigen. We kennen geen juridische term voor samenwoners die uit elkaar gaan, vaak wordt er dan ook gezegd dat de ouders gaan 'scheiden'.

Wat is een omgangsregeling?

In een omgangsregeling worden de afspraken vastgelegd over het contact tussen het kind en de ouder bij wie het kind niet woont. Het gaat om bezoek, maar ook telefonisch en schriftelijk of emailcontact.

Reacties van kinderen naar leeftijd (kort termijn)

Kleuter 4-6 jaar

- Legt de schuld van de scheiding bij zichzelf.
- Interpreteert het vertrek van de ouder als persoonlijke afwijzing.
- Uit de boosheid elders.
- Is bang om ander ouder ook te verliezen.
- Vertoont regressieverschijnselen.
- Valt vooral terug op fantasie en magisch denken.

Jong basisschoolkind 6-9 jaar

- Maakt zich zorgen om de ouder(s), gaat ouder tevreden stellen en zich aanpassen.
- Prille identificatie met de ouder die het meest slachtoffer van de situatie is.
- Risico op parentificatie (identificatie met de ouders).
- Risico op slechte schoolprestaties als gevolg van een verstoring van het basale leerproces.
- Eventueel schoolwisseling door echtscheiding/verhuizing midden in het basale leerproces.
- Moet mogelijk stoppen met deelname aan clubs of hobby's door financiële teruggang binnen het gezin.

Ouder basisschoolkind 9-12 jaar

- Zoekt compensatie binnen het gezin.
- Verdriet en onbegrip omdat het ziet dat andere gezinnen nog wel intact zijn.
- Voelt zich in de steek gelaten door ouder(s).
- Kan scheiding rationaal wel begrijpen, maar emotioneel nog niet verwerken.
- Ontwikkelt copingmechanismen om emotioneel overeind te blijven.
- Verliest in geval van verhuizing vaste vriendjes.
- Verliest door financiële teruggang deelname aan clubs, en dergelijke.

De gevolgen van een echtscheiding

De gevolgen van een echtscheiding voor een kind zijn vaak ingrijpend. Vaak kunnen leerkrachten dit signaleren in het veranderende gedrag van een kind. Onderstaande veranderingen kunnen voorkomen bij een kind waar in het leven een scheiding speelt.

- Concentratieproblemen kunnen de kop op steken. Het kan moeilijk zijn voor een kind de aandacht erbij te houden, terwijl er zoveel vragen door zijn/haar hoofd spelen.
- Het kind trekt zich terug, is stil, afwezig en angstig.
- Of, het kind is juist overactief en erg druk.
- Het kind is agressief en prikkelbaar.
- Of, het kind is juist introvert en doet ongeïnteresseerd.
- De schoolprestaties lopen terug.
- Of, het kind gaat over presteren.
- Het kind is overgevoelig, huilt snel en is bedroefd.
- Er is een terugval in ontwikkeling (duimzuigen, stotteren, niet meer zindelijk).
- De lichamelijke conditie is slechter (slaapproblemen, kwaaltjes)
- Achterblijven in de klas.
- Faalangst. Kinderen in een echtscheidingssituatie hebben meer kans om faalangst te ontwikkelen. Kinderen trekken zich meer terug en vinden minder aansluiting bij de omgeving.

Kinderen die een echtscheiding doormaken, hebben extra ontwikkelingstaken uit te voeren. Deze taken liggen op het gebied van de sociaal- emotionele ontwikkeling.

Deze ontwikkelingstaken zijn:

- Aanvaarden dat het huwelijk van hun ouders te einde is.
- Zich leren losmaken van het conflict van hun ouders.
- Het verdriet verwerken en een rouwproces leren doormaken.
- Het verlies aanvaarden.
- De pijn voelen die het gevolg is van verlies.

- Zich aanpassen aan een leven en een situatie waarvan de ander geen (dagelijks) deel meer van uitmaakt.
- De (vertrokken)ouder een nieuwe plek geven in het veranderde leven en op die manier verder leven.
- Woede en zelfverwijt oplossen.
- Het definitieve van een scheiding aanvaarden.
- Realistische, hoopvolle relaties vormen.

De leerkracht signaleert de veranderingen die bij het kind genoemd zijn. Praten met het kind is belangrijk. Laat zien en merken dat u er voor het kind bent, toon betrokkenheid. Het kind moet weten dat het altijd bij u terecht kan. Kies geen partij tussen vader en moeder, probeer niet te oordelen, dit versterkt het loyaliteitsprobleem. U dient het belang van het kind. Informeer het kind dat het geen kant hoeft te kiezen, kinderen mogen van beide ouders houden. Dit is een van de redenen waarom u als leerkracht, rust en veiligheid kan geven aan het kind.

Enkele suggesties voor een gesprek met een kind:

- Maak het kind duidelijk dat er altijd ruimte is voor de gevoelens die hij/zij ervaart. Ook verdriet hoort erbij.
- Vraag of het kind wel hulp of ondersteuning wil krijgen van u.
- Maak duidelijke afspraken met het kind. Er wordt snel gezegd dat een kind altijd bij de leerkracht terecht kan. Altijd kan helaas niet.
- Laat u niet storen tijdens een gesprek. Luister aandachtig en neem er de tijd voor.
- Probeer het kind zelf oplossingen te laten bedenken. U kunt beter doorvragen, dan kant en klare oplossingen aan te dragen.
- Benoem de situatie zoals deze is. Moeilijkere onderwerpen moeten ook bespreekbaar gemaakt kunnen worden.
- Betrek kinderen bij zaken die voor hen plezierig en belangrijk zijn. Voorkom isolatie in de groep.

Er zijn een aantal zaken die u niet moet doen:

- Bagatelliseren van deze problemen. Het is voor kinderen al moeilijk om te erkennen dat zij in deze situatie zitten.
- Vertellen hoe zij met hun gevoelens om moeten gaan. Erken de gevoelens wel, zij moeten hierin hun eigen weg zien te bewandelen.
- Geef kinderen geen valse hoop zoals: het kan altijd nog goed komen.
- Een oordeel geven over de situatie en daarmee ook de ouders beoordelen\zeggen dat het zo heeft moeten zijn.
- Het totale gedrag van een kind herleiden tot de echtscheiding.

Kinderen in een echtscheidingssituatie hebben steun nodig. Ouders kunnen deze steun niet altijd geven, zij kunnen bezig zijn met het verwerken van hun eigen verlies en gevoel.

Het kan zinvol zijn het onderwerp echtscheiding in de groep ter sprake te brengen. Houd wel rekening met de ontwikkelingsfase en de leeftijd van de kinderen. Voorzichtigheid is geboden. Laat kinderen weten dat het er is, maak het bespreekbaar.

In individuele gevallen waarin het kind heen en weer geslingerd wordt, zich onzeker en verlaten voelt, is het niet verstandig de vertrouwensband tussen u en het kind in de groep open te breken.

Voor de ouders is scheiden een ingrijpende gebeurtenis. Scheiden kan vergeleken worden met een rouwproces. Er wordt verlies geleden, door de ouders en de kinderen. Ouders kunnen in deze situatie steun en erkenning zoeken bij de leerkracht. In dat geval is het voor de leerkracht van belang geen partij te worden of oordeel te hebben. Het belang van het kind staat voorop.

Het contact met de ouders is van wezenlijk belang voor het kind. De neutrale zone op school verdient wel de voorkeur voor ouders die een slechte onderlinge verstandhouding hebben. Ouders zullen gewezen worden op hun verantwoordelijkheden, zonder dat de problemen ontkend worden. Probeer de zorg over het kind te delen.

16 Inhoud van de kist

Rouw en verlies:

- Windlicht
- Stompkaarsen (2x)
- Theelichtjes
- Lucifers
- Glazen theelicht houders (4x)
- Tafelkleed wit
- Tafelloper grijs
- Fotolijstjes (2x)
- Knuffelbeer
- Les idee troostdoosjes
- Les idee verdrietboom
- Les idee dromenvanger
- Les idee een lichtje in klei
- Les idee keien beschilderen
- Les idee troostpoppetjes
- Les idee collage over emoties
- Knutselpakket dromenvangers
- Troostdoosje (2x)
- Houten hartjes
- Pons vlinder
- Wiebeloogjes
- Veertjes
- Kralen
- Katoendraad
- Schaar
- Vilt
- Schilderdoek
- Verschillende spullen om troostdoosjes te versieren

Boeken voor kinderen

- Omgaan met de dood, opa gaat dood, Celeste Snoek
- De prins en het kasteel, Riet Fiddelaars-Jaspers.
- Kikker en het vogeltje, Max Velthuijs.
- Dood is niet gewoon, Martine Delfos.
- Een sterretje voor Luna, Joke Limmen-Visser(Annemarie van Aken)
- De meest gestelde vragen over kinderen en de dood, , Riet Fiddelaars-Jaspers.(5x)
- Ik zal je nooit vergeten, mijn boek met herinneringen, werkboek, , Riet Fiddelaars-Jaspers.(3x)

Boeken :

- Vingerafdruk van verdriet, woorden van bemoediging, Manu Keirse.
- Helpen bij verlies en verdriet, een gids voor het gezin en de hulpverlener, Manu Keirse.
- Omgaan met verlies en verdriet, Petra Franke.
- Kinderen helpen bij verlies, een boek voor wie van kinderen houdt, Manu Keirse (Annemarie van Aken)

Filmpje:

Manu Keirse heeft veel filmpje op internet staan.

https://www.google.com/search?q=manu+keirse&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKEwjxeu8kLDmAhURCRoKHag9DYIQ_AUoAXoECBIQAw&biw=1366&bih=657

Scheidingskist:

- Troostdoosjes (2x)
- Houten hartjes
- Ik hoor bij jullie allebei, werkboek voor echtscheidingskinderen, Riet Fiddelaars-Jaspers.(2x)
- Heen en weer, boek voor kinderen van wie de ouders apart gaan wonen, Marja Baseler
- Van alles twee, boek over de betekenis van (echt)scheiding voor jonge kinderen,(3 tot 9 jaar)Martine Delfos.
- Goed gesprek, gesprekskaarten voor kinderen van gescheiden ouders.
- School en echtscheiding, alledaagse begeleiding binnen een schoolbreed beleid, Angelique van der Pluijm (Annemarie van Aken)

17. Voorbeeldbrieven

Brief overlijden kind

Geachte ouders/verzorgers

Gisteren (datum), is (naam), van groep (nummer groep), overleden ten gevolge van (oorzaak overlijden).

Wij zijn geschokt en verdrietig.

In de groep zullen de leerkrachten er met de kinderen aandacht aan besteden. Wij hopen dat u thuis uw kind goed kunt opvangen.

Op dit moment hebben we verder nog geen informatie. Wij houden u op de hoogte via de mail.

Wanneer u vragen heeft, kunt u contact opnemen met (naam, functie en contactgegevens).

Wanneer wij weten of er mogelijkheid is tot afscheid nemen en wanneer de uitvaart is, zullen wij u berichten.

Wij leven mee met de ouders van (naam).

Met vriendelijke groet,

(Naam en functie)

Brief aan ouders over een ernstig zieke leerling

Beste ouders/verzorgers

Op verzoek van de ouders van (naam) willen wij u informeren over (zijn/haar) situatie. U bent ervan op de hoogte dat (naam) al een tijdje wordt behandeld vanwege (naam aandoening).

Aanvankelijk sloegen de behandelingen aan en was er hoop op een goede afloop. De afgelopen dagen hebben zich ernstige complicaties voorgedaan waardoor de toestand van (naam) zichtbaar verslechtert. Dit proces blijkt niet meer te keren en daarom is besloten om medische behandeling te stoppen. U begrijpt dat dit een zeer moeilijke beslissing is, zeker voor de ouders en (naam/namen broers/zussen).

De ouders hebben gevraagd om hen zoveel mogelijk met rust te laten daar zij de beperkte tijd die hen nog rest met (naam) optimaal willen besteden in (zijn/haar) nabijheid.

De leerkrachten hebben vandaag in de groep aan klasgenoten verteld wat er aan de hand is. Met behulp van diverse werkvormen hebben de leerlingen hun emoties kunnen uiten en delen. Ook de komende tijd zal hier aandacht voor zijn als de situatie erom vraagt, of als leerlingen er behoefte aan hebben. Voor de rest zullen we het normale programma volgen omdat gebleken is dat de meeste leerlingen hieraan houvast ontleeden.

Wanneer u vragen heeft over bovenstaande of u vragen heeft over het gedrag of de reactie van uw zoon of dochter dan kunt u altijd bij ons terecht.

Wij proberen vanuit school het gezin van (naam) zoveel mogelijk te steunen en wensen hen veel kracht voor de komende tijd.

Met vriendelijke groet,
(Naam en functie)

Brief aan ouders bij het plotseling overlijden van een leerkracht

Beste ouders/verzorgers

Rond (tijd) kregen we gisteren het bericht dat (naam) is overleden.

(Reden)

Vanochtend zijn de kinderen van onze school opgevangen en is (naam) in alle klassen op passende wijze herdacht. De reacties van de kinderen waren erg verschillend: van erg druk tot heel stil, van verdrietige tranen tot in zichzelf gekeerd zijn. Alle kinderen hebben de ruimte gekregen om er op hun eigen manier mee om te gaan. Ook thuis zullen de kinderen op heel verschillende manieren reageren en misschien anders zijn in hun gedrag.

Op school hebben we herdenkingsruimte ingericht. Hier kunnen de kinderen onder schooltijd naar toe gaan en een briefje of tekening ophangen. Gewoon daar even willen zijn met een klasgenootje is ook een vorm van verwerking.

U als ouders willen we graag uitnodigen om ook een bezoekje te brengen aan de herdenkingsruimte.

Hiervoor is de gelegenheid op:

(Datum en tijd)

Op dezen tijden staan in de hal koffie en thee klaar voor de mensen die even met elkaar willen napraten. Voel u vooral vrij om zelf koffie en thee te schenken.

Heeft u vragen, dan kunt u bij de leerkrachten en de directie van onze school altijd terecht!

Veel sterkte voor iedereen.

(Naam)